

ПИТАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НОВІТНЬОЇ ДОБИ

B. В. Барцьось

ЗМАГАННЯ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ ЗА ВТІЛЕННЯ ПРОГРАМНИХ ПОЛОЖЕНЬ В СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (КІНЕЦЬ 80-х — 90-ті рр. ХХ ст.)

Період новітньої історії України наприкінці 80-х — в першій половині 90-х рр. ХХ ст. проходив під гаслами державності, суверенітету, економічної незалежності і добробуту, національного відродження. Так склалось, що об'єднання українців навколо цих проблем випало саме на долю громадсько-політичної організації, а згодом партії — Народного Руху України (далі НРУ). Однією із найважливіших сторін в діяльності Руху була соціально-економічна складова, яка на сьогоднішній день є предметом дослідження і зацікавленості все більшого кола науковців і громадськості. Зокрема теоретичний і практичний внесок Народного Руху України у постановку і вирішення нағальних соціально-економічних проблем молодої української держави, змагання за втілення своїх програмних положень в соціально-економічній сфері.

В новітній українській історіографії дана тема частково висвітлена в наукових дослідженнях Гончарука Г. І. — одного із перших дослідників історії Народного Руху України на всеукраїнському рівні [1]. В його статтях є інформація про теоретичну і практичну сторону діяльності Руху, зокрема її соціально-економічні аспекти, законодавчі ініціативи, державотворчі змагання, результати Всеукраїнських з'їздів, рішення керівних органів. Опосередковано дана тема досліджена в роботах Цвілюка С. А., Куйбіди В. С., інших збірниках і брошурах [2], в яких розглядається питання ролі Руху в соціально-економічних процесах, прийнятті законопроектів і ухваленні важ-

ливих партійних рішень, дається оцінка діяльності лідерів національно-демократичного спрямування. Важливим джерелом у вивчені рухівської проблематики залишаються матеріали Всеукраїнських конференцій “Народний Рух України: місце в історії та політиці” [3], що проходили в різний час в м. Одесі. В матеріалах конференцій є статті і теми доповідей, які безпосередньо цікавлять нас в рамках досліджуваної проблематики, зокрема питання участі НРУ в роботі Верховної Ради, органах державної влади, підтримка населенням соціальних ініціатив, місце аграрного сектору в політиці Руху, використані і невикористані можливості. Важливе місце в джерельній і історіографічній базі посідають публікації періодичних видань, таких як “Літературна Україна”, “Народна газета”, “Час-Time”, “Юг”, “Вінниччина”, повідомлення інформаційної агенції НРУ “РУХ-ПРЕС”, якими послуговується автор. В зазначеніх вище періодичних виданнях опубліковано цінні документи і матеріали керівних органів Руху, конференцій, з'їздів, програмні положення НРУ, висвітлені акцій, мітинги, демонстрації, виступи рухівських діячів і ряд інших заходів, спрямованих на вирішення соціально-економічного питання в Україні. В цілому історіографія соціально-економічної проблеми і змагань Руху за втілення програмних положень в соціально-економічній сфері української держави (кінець 80-х — 90-ті рр. ХХ ст.) є достатньою для наукової розробки і подальшого дослідження в більш ширших і об'єктивніших рамках.

Розробка статті змушує виділити чітку мету дослідження — проаналізувати і показати теоретичний і практичний бік змагань Народного Руху України за втілення програмних положень в соціально-економічній сфері української держави (кінець 80-х — 90-ті рр. ХХ ст.). Безпосередні наукові завдання, які стоять перед автором, полягають у розкритті змісту, характеристу, суттєвих ознак, методів впровадження соціально-економічної політики Руху, виокремленні закономірностей і тенденцій, стратегії і тактики діяльності, аналізі основоположників документів, практичних дій, законодавчої роботи на всеукраїнську рівні. Однак автор не претендує на вичерпне висвітлення даного питання в рамках однієї статті, а лише робить спробу в загальному вигляді визначити внесок, роль і значення Народного Руху України в соціально-економічній сфері України.

Кінець 80-х — початок 90-х рр. ХХ ст. в Україні — це період радикальних змін в суспільно-політичному, соціально-економічному, національно-культурному житті. Почався рух за національне відродження, економічну самостійність, державний суверенітет, провідна роль в реалізації поставлених завдань на цей час належить національно-демократичним угрупуванням. Найбільш потужним серед них був спочатку Народний Фронт, який далі еволюціонував у Народний рух України за перебудову. Об'єктивні регресивні процеси в економіці Радянського Союзу в кінці 80-х років минулого століття активізували суб'єктивний фактор в боротьбі за національну незалежність в республіках СРСР. В Україні прapor боротьби за незалежність вище інших громадських угруповань підняла громадсько-політична організація Народний рух України за перебудову [4].

Як громадсько-політична організація Народний Рух України за перебудову офіційно оформився на своєму установчому з'їзді 8–10 вересня 1989 р. в м. Києві. Одним з пріоритетів в політиці і діяльності організації визначено соціально-економічну складову. Теоретична розробка положень соціально-економічної програми НРУ розпочалась ще 1988 р. під впливом кризових явищ в економіці Української РСР. Саме в цей час почали створюватись ініціативні групи по створенню Народного Фронту України за прикладом країн Прибалтики, на засіданнях і зборах яких вперше ставились вимоги соціально-економічного характеру. Проводились різні акції на підтримку новостворених організацій і їх програм, зокрема мітинги і демонстрації, які комуністична влада часто забороняла. Врешті регіональний національно-демократичний рух, який розвивався стихійно по областях України, отримав керівний центр у Києві, який очолили представники української інтелігенції, провідна роль в цьому належить Спілці письменників України. На початку 1989 р. в м. Києві після об'єднання сил різних організацій заявлено про створення ініціативної групи по створенню Народного Руху України за перебудову. Проект Програми НРУ за перебудову опублікований 16 лютого 1989 р. в газеті “Літературна Україна” [5], а доопрацьований і затверджений на установчому з'їзді 8–10 вересня 1989 р. [6]. Крім цього, на з'їзді було ухвалено Статут, резолюцію “Про економічну самостійність”, звернення “До робітників і селян України” [7]. Не зупиняючись на деталях, в загальному

варто зазначити, що основні принципи, які закладені в Програмі, а також інших прийнятих з'їздом документах, були основоположними. Це, зокрема, демократизація, децентралізація, демонополізація, державний суверенітет, інтеграція, ринкові перетворення. Також принципи мають тактичний і дипломатичний характер як на той час, а саме у відношенні до КПРС і СРСР в цілому, тому що державна незалежність в Програмі поки що не фігурувала як головна мета. Програма НРУ взагалі і виборча платформа зокрема мало чим відрізняються від програм центристських партій, що не називають себе національно-демократичними. Розмита соціальна база Руху. НРУ перших років орієнтувався на середній клас, до якого себе відносить також інтелігенція, що завжди складала основу Руху [8].

В Програмі і інших документах Установчого з'їзду Народного руху України за передбову положення містять радикальні і актуальні як на той час принципи практичної дії соціально-економічного характеру, покликані розв'язати існуючі в українській економіці кризові явища і проблеми. Головні принципи соціально-економічної програми НРУ, які базуються на забезпеченні добробуту громадян, формуванні самодостатньої національної економіки, розвитку України як європейської демократичної держави, ще раз підкреслюють своєчасність і значимість розроблених програмних документів [9]. Програмні положення, що стосуються соціально-економічної сфери, в по-далішому будуть доопрацьовані на інших рухівських з'їздах.

Починаючи із Другого з'їзду 25–28 жовтня 1990 р. соціально-економічна політика НРУ орієнтувалася тільки на незалежну, самостійну, соборну українську державу. Актуальним щодо цього питання звучить “Звернення делегатів 10 з'їзду УДРП у м. Чикаго до керівних органів Народного Руху України”, де серед основних завдань Руху зазначається таке: “поки українство само не вимурує матеріального і духовного самозахисту, ніхто в світі його не захистить і не врятує” [10]. Характерною в цьому контексті є доповідь голови НРУ І. Драча “Політична ситуація на Україні і завдання Руху” на II Всеукраїнських Зборах: “Будь-який об'єктивний історичний, політичний, економічний, соціальний, культурологічний аналіз неминуче приведе нас до єдиного висновку: тільки повний суверенітет українського народу, цілковито незалежна українська держава

відповідають сучасному розвиткові світової цивілізації” [11]. Зокрема він зазначив, що в Україні існує національний і соціально-візвольний рух.

Авторитет Руху і його Програми зростав серед широких верств населення України, прикладом чого можуть служити вибори до Верховної Ради УРСР 1990 р., вибори депутатів місцевих рівнів, потужні багатотисячні акції на підтримку Руху тощо. Розгорнуто активну законотворчу діяльність в органах державної влади України на всіх рівнях. Серед депутатів Верховної Ради утворено опозицію до комуністичної більшості “Народну Раду”, у складі 125 депутатів, де більшість були рухівці: голова академік Ігор Юхновський, заступники Л. Лук'яненко, Д. Павличко, О. Ємець, В. Філенко. Їх активна і наступальна тактика із залученням позапарламентських сил, в першу чергу Руху та інших національно-демократичних організацій, вільних профспілок, студентської молоді дала про себе знати прийняттям важливих законодавчих актів, котрі проклали шлях Україні до незалежності [12]. 16 липня 1990 р. Верховною Радою УРСР прийнята Декларація про державний суверенітет [13]. Власне Розділ VI Декларації під назвою “Економічна самостійність” обґрунтоває соціально-економічну складову державного суверенітету України. Ця подія стала загальнонаціональним святом. Отже варто навести ключові економічні закони, які були прийняті Верховною Радою: 3 серпня 1990 р. прийнятий закон “Про економічну самостійність Української РСР”. Зокрема Народна Рада висловлювала своє ставлення до можливості укладення нового Союзного договору у своєму зверненні “До українського народу та всього українського громадянства” так — “Народна Рада виступає за економічні та інші зв’язки з окремими республіками, але — проти Союзного договору, що має на меті увічнити наддержаву бюрократів, союзні міністерства і відомства — прогнилу колоніальну систему” [14]. 24 жовтня 1990 р. прийнятий Закон “Про зміни і доповнення до Конституції УРСР”. Ним скасовувалась стаття 6 про керівну роль КПРС. Змінено статтю 71, де проголошено верховенство законів республіки на території України, стаття 120 — обов’язкове виконання постанов і розпоряджень Ради міністрів УРСР на території України. Стаття 149 — найвищий судовий контроль міг здійснювати лише Верховний Суд

УРСР. Листопад 1990 р. Постанова Верховної Ради УРСР “Про проекти концепції та програми переходу Української РСР до ринкової економіки” та інші закони, що базувалися на положеннях Декларації про державний суверенітет України. Вони були спрямовані на демонтаж єдиного народногосподарського комплексу СРСР і забезпечення економічної незалежності України, розвитку її соціальної сфери [15]. Як зазначав народний депутат СРСР і УРСР Д. Павличко, “Часи змінилися. Командно-адміністративний соціалізм програв змагання з приватно-власницькою економічною системою, та не змінилося велико-державне фарисейство панівного класу в нашій упослідженій країні” [16]. На початку червня 1991 р. Верховна Рада ухвалила постанову “Про перехід у юрисдикцію Української РСР державних підприємств і організацій союзного підпорядкування, розташованих на території республіки”. 24 липня 1991 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову про порядок вивозу товарів народного споживання за межі УРСР.

Кульмінацією змагань українців за державну незалежність стали кілька подій. По-перше, 24 серпня 1991 р. Верховна Рада УРСР прийняла постанову “Про проголошення незалежності України”, і як наслідок, цього ж дня Верховною Радою України прийнято “Акт проголошення незалежності України”. А 1 грудня 1991 р. відбулись Всеукраїнський референдум на підтвердження Акту проголошення незалежності України і вибори першого Президента України, яким було обрано Л. М. Кравчука. Ці події пройшли за широкої підтримки крайових рухівських організацій і всієї української нації. Нагадаємо, що під час президентських виборів на пост Президента України балотувався загальновизнаний лідер національно-демократичного руху, кандидат від Народного Руху України — В'ячеслав Максимович Чорновіл. Принципи його передвиборчої програми, особливо соціально-економічний аспект, збігаються із принципами Програми Руху. Це заходи в галузі економіки, аграрної політики, соціальної сфери. Наведемо кілька тез виборчої програми В. М. Чорновола він вважає: “в економічній сфері головним завданням Президента є формування нової соціально орієнтованої ринкового типу економіки суверенної України, яка забезпечує максимальну підприємницьку свободу її громадянам, відкриває можливості для най-

ширшої реалізації творчого потенціалу людини, гарантує гідний людини рівень життя та постійне його підвищення". Перш за все, на думку В. Чорновола, "Президент повинен подбати про прискорення розробки нової Конституції України" [17]. Однак перемогти В. Чорноволу не судилося, але все ж результати діяльності Руху, і його зокрема, були не даремними. Нагадаємо, що В. Чорновіл в 1990 р. був обраний головою Львівської обласної ради і відзначився досить непоганими результатами роботи. Офіційні результати референдуму та виборів Президента, за інформацією РУХ-ПРЕС, виявились такими: у виборах та референдумі взяли участь 31 891 742 млн (84,18 %) з 37 млн виборців. За незалежність проголосували 90,32 % виборців, за Леоніда Кравчука — 61 %, В'ячеслава Чорновола — 24 %. Немає жодної області, де б більшість виборців проголосувала проти незалежності [18]. Характерним стосовно зазначених вище подій був виступ В'ячеслава Чорновола на сесії Верховної Ради України 6 грудня 1991 р. — "розмах передвиборчої агітації, в якій основний акцент робився на пропаганді ідеї незалежності і необхідності найважливіших соціально-економічних реформ, дає мені підстави заявiti, що ці вибори ми не програли, незалежно від їх результатів. А масовість підтримки моєї кандидатури різними верствами населення, у тому числі робітництвом, армією, національними групами, послужить доброю основою на майбутнє" [19].

Після здобуття Україною незалежності Народний Рух України поставив своєю метою — утвердити незалежну українську державу і розбудувати її базові державні основи, зокрема сектор економіки. В зв'язку з цим розпочинається активна діяльність рухівців по реалізації своїх програмних положень в соціально-економічній сфері України. Позитивним кроком на шляху реформування стала Програма Кабінету міністрів, яку готовувала велика група фахівців під керівництвом В. Ланового (віцепрем'єра, рухівця). Цей документ, затверджений Верховною Радою України, має назву "Основи національної економічної політики України". Голова правління Навчально-дослідницького центру Руху, доктор економічних наук В. Черняк відгукнувся про програму так: "коли вже вживати слово програма — то це програма зміни курсу, не більше. Програма зміни курсу означає, що ми не йтимемо слідом за Росією, а закладатимемо осно-

ви власної економічної політики” [20]. Часто діяльність НРУ йшла в розріз із урядовою політикою держави, на що були свої підстави. Реакція Руху на зміни в країні була принциповою: “Економіка України невпинно котиться до занепаду. Це цілком логічний наслідок панування комуністичної диктатури. Колегії з економічної політики та з проблем профспілкового і робітничого руху Ради Колегій НРУ заявляють, що мають і пропонували уряду науково обґрунтовану програму впровадження власних національних грошей з використанням багаторазового купона. Одночасно стверджуємо, що ігнорування цієї можливості призведе до дальнього скорочення виробництва і зубожіння народу, посилення залежності України від російської імперської політики, поставить під загрозу проголошенну незалежність Української держави”. Підписано заступником голови колегії з економічної політики Ради Колегій НРУ Е. Добжанським і Головою колегії з проблем профспілкового та робітничого руху НРУ А. Русначенком [21]. Схожий мотив проглядається і в “Заяві Народного Руху України стосовно дій уряду України в економічній сфері” [22]. В. Чорновіл зазначав: “Маючи на момент розпаду Союзу чи не найкращі позиції з усіх республік, ми сьогодні відкинути на одне з останніх місць”. Провину за кризу він покладав на президентську команду Л. Кравчука, уряд і Верховну Раду України, а узагальненому розумінні — на компартійну бюрократію, яка зуміла пересісти із партійних крісел у крісла виконавчої влади і займається своїми “шкурницькими” питаннями, а не реформуванням економіки. Правильність цієї тези стає особливо виразною, якщо порівняти український шлях реформування з подальшою приватизацією країни тією ж посткомуністичною номенклатурою, приміром, із чеським, де іхню компартійну бюрократію на перехідний період було усунуто від керівництва країною [23]. Маємо цікаву думку канадського експерта з питань економіки щодо ситуації в Україні: “економічна криза в Україні — прямий наслідок політичної. Як економіст, оцінивши ситуацію, переконався, що на 65 % державою керують вороги українського народу” [24]. Якщо проаналізувати стосунки НРУ з владою, то вони не завжди йшли шляхом конfrontації, але не йшли і шляхом конструктивного, взаємовигідного співробітництва, про що свідчать наступне. В зверненні Центрального проводу НРУ до членів й прихильників Руху (лютий,

1992 р.) говорилося: Нещодавно Кабінет міністрів України ухвалив Декрет “Про приватизацію земельних ділянок”. Цей надзвичайно важливий крок уряду України на шляху до земельної реформи й створення ринку капіталів. Звертаємося до всіх структур Народного руху України, активістів та прихильників організації з пропозицією всіляко сприяти на місцях впровадженню в дію цього необхідного в сучасних умовах державного заходу [25]. Рух підтримує державотворчу роботу органів влади всіх рівнів, разом з тим виступає і виступатиме проти тих виконавчих структур влади, які в умовах загострення економічної кризи, росту цін і зубожіння народу діють старими методами, використовуючи старі збанкрутілі номенклатурні кадри. Рух виступає як опозиція до виконавчої влади і Президента, якщо їхні дії суперечать програмі НРУ [26]. Зокрема пріоритетними напрямками в діяльності краївих організацій Руху вважались: участь в проведенні економічних реформ як через представників у спеціальних державних органах, так і через забезпечення контролю за ходом реформ власними силами; інформаційну діяльність для формування громадської думки на користь радикальних економічних реформ — роздержавлення, приватизації, аграрної реформи і задля створення інституцій демократичного суспільства [27]. У Києві 19 вересня 1992 р. відбулася чергова сесія Великої ради НРУ. Відкриваючи її, співголова Руху, народний депутат України В. Чорновіл заявив: ...І сьогодні, коли нас звинувачують у дестабілізації, ми запропонуємо Україні програму державотворення і реформ. Усі доповідачі (серед них О. Лавринович, В. Черняк, Л. Танюк, І. Заєць, С. Головатий, В. Івасюк, В. Бойко та інші), відповідно до свого фаху, ґрунтовно й науково зважено розкрили розуміння тих напрямків, якими має йти процес розбудови України. Розробку програми доручено робочій групі, у складі якої народні депутати України, відомі економісти та фахівці з інших галузей. Саме від успіху економічних реформ залежить сьогодні доля молодої української держави...Рух наполягатиме на прийнятті нової Конституції України новим складом парламенту” [28]. Як політична сила, Рух зобов’язаний запропонувати свою програму. Ми виходимо з того, що потрібен не просто план дій, не просто програма виходу із економічної кризи, а конструктивна, масштабна й перспективна програма державотворення в Україні, яка включає такі блоки, як політич-

ний і геополітичний, державно-правовий, економічний, соціальний, медико-екологічний, а також блок системи безпеки [29]. Відомий економіст, директор Центру перспективних економічних досліджень, професор Олександр Савченко дав такий коментар: “в Україні досить програм, що перевищують за рівнем офіційні. Зараз Рух, крім згаданої програми державотворення, розробляє також ширшу програму економічних реформ, а також програму реанімації розчавленого урядом підприємництва” [30]. На IV Всеукраїнських Зборах НРУ 4–6 грудня 1992 р. була остаточно схвалена Концепція державотворення — програма, про яку вже було зазначено. Думку про важливість національної держави і суверенітету в економічному процвітанні України підтримав відомий економіст, рухівець М. Швайка [31]. Актуальним питанням в соціально-економічній програмі НРУ були аграрна політика. В Програмі НРУ — приватна власність на землю та створення фермерства як основи сільського господарства [32]. Цитую думку В. Чорновола: “вважаю, що ідея земельного самоуправління переможе, коли політична і економічна ситуація на Україні стабілізується” [33]. У 1994 р., коли стало зрозумілим, що більшість так званих реформ звелася до заміни портретів у кабінетах, Рух розробив програму невідкладних заходів щодо системних реформ, де серед головних напрямків були: земельна реформа, розвиток малого та середнього підприємництва, нова податкова та бюджетна політика. Соціальний сектор діяльності партії знайшов своє відображення в розробці принципово нової концепції пенсійного забезпечення [34]. Як зазначив В. Чорновіл, “основною рисою діяльності Руху є послідовне обстоювання інтересів українського народу. Тому нами розроблена й буде винесена на затвердження конференції конкретна програма боротьби з бідністю, реалізація якої дасть змогу реально покращити життя людей” [35]. 14–15 грудня 1996 р. відбулась Перша Всеукраїнська партійна конференція Народного Руху України, на якій було схвалено “Програму боротьби з бідністю”. Автором цієї програми був доктор економічних наук, професор, голова Економічної ради Руху, заступник Голови Народного Руху України Володимир Черняк. Основою боротьби з бідністю є відновлення економічного зростання і проведення реформ у сфері соціального захисту. Проблеми зростання добробуту не можна вирішити лише шляхом підвищення заробітної пла-

ти, хоча це і один з вирішальних заходів... [36]. Дослідження подальших рухівських соціально-економічних ініціатив є предметом вивчення наступних наукових розвідок.

Отже змагання Народного Руху України за втілення програмних положень в соціально-економічній сфері української держави наприкінці 80-х та 90-х рр. ХХ ст. проходили за плідної теоретичної і практичної роботи як в центрі, так і на місцях. Народний Рух України здобув авторитет серед української нації, свідченням чого є підтримка населенням його різних ініціатив. Здобутки законодавчі, державотворчі, соціально-економічні проекти і їх реалізація говорять самі за себе. Компактно в межах статті розглянуто роль і значення діяльності НРУ в соціально-економічній сфері української держави, її зміст, характер, переваги і перспективи. Тема статті є актуальною і перспективною в плані наукового вивчення і дослідження, оскільки ґрутовні праці з цієї проблематики досі відсутні в новітній українській історичній науці.

Джерела та література

1. Гончарук Г. І. Резерви авторитету Народного Руху України. Народний Рух України: місце в історії і політиці. Матеріали третьої Всеукраїнської наукової конференції (10–11 вересня 1998 р., Одеса). — Одеса, 1998. — С. 16–18; Гончарук Г. І. Незалежність України — найяскравіший здобуток НРУ. Народний Рух України: місце в історії і політиці. Матеріали п'ятої Всеукраїнської наукової конференції (14–15 вересня 2001 р., Одеса). — Одеса, 2001. — С. 48–51.
2. Цвілюк С. А. Відродження держави: Україна 1991–2002 рр. Хронологічний науково-популярний нарис. — Одеса: Автограф, 2002. — 140 с; Куйбіда В. С. Народний Рух України і розбудова модерної української держави. — Львів: Літопис, 2005. — 62 с; В'ячеслав Чорновіл: Біографія. Статті. Цитати. — К.: МАУП, 2003. — 40 с.
3. Народний Рух України: місце в історії та політиці. Матеріали другої Всеукраїнської наукової конференції (11–12 вересня 1996 р., Одеса). — Одеса, 1996. — 56 с; Народний Рух України: місце в історії і політиці. Матеріали четвертої Всеукраїнської наукової конференції (14–15 вересня 2000 р., Одеса). — Одеса, 2000. — 152 с; Народний Рух України: місце в історії і політиці. Матеріали п'ятої Всеукраїнської наукової конференції (14–15 вересня 2001 р., Одеса). — Одеса, 2001. — 204 с.
4. Гончарук Г. І. Незалежність України — найяскравіший здобуток НРУ. Народний Рух України: місце в історії і політиці. Матеріа-

- ли п'ятої Всеукраїнської наукової конференції (14–15 вересня 2001 р., Одеса). — Одеса, 2001. — С. 48.
5. Проект Програми Народного Руху України за перебудову // Літературна Україна. — 1989. — 16 лютого. — С. 2, 3.
 6. Програма Народного руху України за перебудову, ухвалена установчим з'їздом Народного руху України за перебудову 9 вересня 1989 р. // Літературна Україна. — 1989. — 28 вересня. — С. 4, 5.
 7. Статут Народного руху України за перебудову, ухвалений установчим з'їздом Народного руху України за перебудову 10 вересня 1989 р. // Літературна Україна. — 1989. — 28 вересня. — С. 7; Резолюція “Про економічну самостійність”, ухвалена установчим з'їздом Народного руху України за перебудову 10 вересня 1989 р. // Літературна Україна. — 1989. — 12 жовтня. — С. 6; 12. Звернення “До робітників і селян України”, ухвалене установчим з'їздом Народного руху України за перебудову 10 вересня 1989 р. // Літературна Україна. — 1989. — 12 жовтня. — С. 7.
 8. Гончарук Г. І. Резерви авторитету Народного Руху України. Народний Рух України: місце в історії і політиці. Матеріали третьої Всеукраїнської наукової конференції (10–11 вересня 1998 р., Одеса). — Одеса, 1998. — С. 17.
 9. Барцьось В. В. Роль української інтелігенції в розробці і ухваленні соціально-економічної програми на Установчому з'їзді Народного Руху України 8–10 вересня 1989 року. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. XIV. Серія: Історія: Збірник наукових праць. За матеріалами Міжнародної наукової конференції “Національна інтелігенція в історії та культурі України” 23–24 жовтня 2008 р. — Вінниця, 2008. — С. 278–282.
 10. До керівних органів Народного Руху України. Звернення делегатів 10 з'їзду УДРП у м. Чикаго // Літературна Україна. — 1990. — 18 жовтня. — С. 3.
 11. Доповідь І. Драча на II Всеукраїнських Зборах НРУ “Політична ситуація на Україні і завдання Руху”// Літературна Україна. — 1990. — 1 листопада. — С. 3.
 12. Цвілюк С. А. Відродження держави: Україна 1991–2002 рр. Хронологічний науково-популярний нарис. — Одеса: Автограф, 2002. — С. 6.
 13. УРСР. Декларація. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою УРСР Республіки 16 липня 1990 р. — К.: Політвидав України, 1990. — С. 5, 6.
 14. Звернення до українського народу та всього українського громадянства // Літературна Україна. — 1990. — 13 вересня. — С. 1.
 15. Цвілюк С. А. Вказана праця. — С. 8.
 16. Виступ Д. Павличка на установчому з'їзді Демократичної партії України 15–16 грудня 1990 р. у м. Києві // Літературна Україна. — 1990. — 20 грудня. — С. 1, 8.

17. Україна: шлях до свободи. Основні принципи програми кандидата на пост Президента України В'ячеслава Чорновола // Вінниччина. — 1991. — 18 жовтня. — С. 2.
18. РУХ-ПРЕС. Офіційні результати референдуму та виборів Президента // Народна газета. — 1991. — 1–8 грудня. — С. 1.
19. РУХ-ПРЕС повідомляє. В. М. Чорновіл. “Рух може стати масовішою і впливовішою політичною силою”. Виступ на сесії Верховної Ради України 6 грудня 1991 р. // Народна газета. — 1991. — 9–16 грудня. — С. 1.
20. “Ця програма дає нам шанс” // Народна газета. — 1992. — Травень. — С. 7.
21. Заява колегій з економічної політики та з проблем профспілкового і робітничого руху Ради Колегій НРУ // Народна газета. — 1991. — Січень. — С. 2.
22. Заява Народного Руху України стосовно дій уряду України в економічній сфері від 13 січня 1992 р. // Народна газета. — 1992. — Січень. — С. 2.
23. Куйбіда В. С. Народний Рух України і розбудова модерної української держави. — Львів: Літопис, 2005. — С. 28.
24. Думка професіонала. Погляд канадського економіста на ситуацію в Україні // Народна газета. — 1993. — Жовтень. — С. 4.
25. Звернення Центрального Проводу НРУ до членів та прихильників Руху // Народна газета. — 1992. — Лютий. — С. 2.
26. Ухвала ІІІ Всеукраїнських Зборів Народного Руху України // Народна газета. — 1992. — Березень. — С. 1.
27. Ухвала Малої ради Народного руху України “Про пріоритетні напрямки діяльності країнових організацій Руху” // Народна газета. — 1992. — Квітень. — С. 7.
28. РУХ-ПРЕС. IV Збори Руху — в грудні 1992 року // Народна газета. — 1992. — Вересень. — С. 1, 2.
29. В. Черняк. “Який уряд нам потрібен” // Народна газета. — 1992. — Жовтень. — С. 7.
30. Інтерв’ю з О. Савченком // Народна газета. — 1992. — Жовтень. — С. 1, 2.
31. “Тінь за Карпатами”. Інтерв’ю із заступником голови комісії ВР з питань економічної реформи Михайлом Швайкою // Народна газета. — 1993. — Листопад. — С. 6.
32. Кононенко О. О. До питання про аграрні відносини на Україні. Народний Рух України: місце в історії та політиці. Матеріали другої Всеукраїнської наукової конференції (11–12 вересня 1996 р., Одеса). — Одеса, 1996. — С. 26.
33. Інтерв’ю з В. Чорноволом // Юг. — 1992. — 26 травня.
34. Антоненко Т. С., Борбачева Л. В. Критерії внеску НРУ, УНР в незалежність України. Народний Рух України: місце в історії і політиці. Матеріали п’ятої Всеукраїнської наукової конференції (14–15 вересня 2001 р., Одеса). — Одеса, 2001. — С. 11.

35. В'ячеслав Чорновіл: Біографія. Статті. Цитати. — К.: МАУП, 2003. — С. 16.
36. Бідності немає, то — вже щастя, або Діалог про створення програми боротьби з бідністю // Час-Time. — 1996. — 27 грудня. — С. 6.

Анотації

Барцёсъ В. В. Борьба Народного Руха Украины за осуществление программных положений в социально-экономической сфере украинского государства (конец 80-х — 90-е гг. XX века).

Автор статьи попытался в общем виде определить вклад, роль и значение Народного Руха Украины в социально-экономической сфере украинского государства в указанный период.

Bartsos V. V. Struggle of NRU for implementation of program regulations in the socio-economic sphere of the Ukrainian state (1980–90s).

The article deals with NRU's contribution, role and meaning in the socio-economic sphere of the Ukrainian state during the mentioned period.

С. О. Доброжанський

“РУСЬКА БЕСІДА” ЧАСІВ РУМУНСЬКОГО ПАНУВАННЯ (1918–1940)

Товариство “Руська бесіда” на Буковині — найстаріша та найповажніша організація на теренах краю — проіснувала з 1869 по 1940 роки. Проте питання діяльності громадської організації недостатньо висвітлюється в історичній літературі України, в основному подається у контексті національного руху на Буковині. Саме тому проблема аналізу діяльності та результатів роботи об’єднання на даний момент є досить актуальну і потребує ґрунтовного дослідження. Розв’язання цих питань дасть можливість ширше подавати відомості про розвиток культури краю і використовувати зібрані матеріали для пропагування яскравих прикладів національно-культурного розвитку українців. Найбільше аналітичної інформації про становище українців та розвиток культурно-просвітнього життя в краї йдеться у роботі “Буковина 1918–1940 рр.: зовнішні впливи та внутрішній розвиток” [1] та М. Хауслейтера “Румунізація Буковини” [2]. Окремо потрібно виділити працю